

Patrycja PRÜFER¹
Natalia STACHOWICZ²

Pod merytoryczną opieką – ppłk dr. Marka Bodziany

NATURA GLOBALIZACJI KULTUROWEJ I JEJ TECHNOLOGICZNE NARZĘDZIA

Abstrakt: W artykule przedstawiono charakterystykę zjawiska globalizacji, jej krótki zarys historyczny, rozumienie pojęcia oraz jej przykłady z życia codziennego. Autorzy skupili uwagę na najistotniejszych problemach współczesnego świata związanych z ekspansją kultury masowej i jej związku z rozwojem technologii.

Słowa kluczowe: globalizacja, kultura, globalizacja kulturowa.

WSTĘP

Globalizacja jest zjawiskiem, które współcześnie otacza nas ze wszystkich stron, chociaż często nie zdajemy sobie z tego sprawy. Ponadto, od blisko dwudziestu lat stało się tematem zainteresowania różnorodnych nauk. Nie sposób w dzisiejszych czasach pominąć owe pojęcie przy publikacji encyklopedii czy innego dzieła jak kompendium wiedzy³. *Czym jest? Jak powstała? Jakich sfer ludzkiego życia dotyczy? Czy kiedykolwiek zdołamy ją zatrzymać i jak wpływa na życie meksykańskiego chłopca z plemienia Tabasków?* Odpowiedzi na te i wiele innych pytań zawarte są w niniejszej pracy, której tytuł brzmi *Natura globalizacji i jej technologiczne narzędzia – globalizacja kulturowa*.

1. ZARYS GLOBALIZACJI – TERMINOLOGIA

Przez wiele wieków społeczeństwa na całym świecie wykazały stopniowe zacieśnianie kontaktów. Ostatnio tempo globalnej integracji znacznie wzrosło. Bezprecedensowe zmiany w komunikacji, transporcie oraz technologii komputerowej, dały nowy impuls procesowi globalizacji i uczyniły świat bardziej współzależny niż kiedykolwiek. Wiele produktów, idei i kultur krąży swobodnie. Globalizacja zwiększa i przyspiesza wymianę koncepcji, wiedzy, towarów na ogromnych dystansach. Termin globalizacja obejmuje szereg zmian społecznych, politycznych i gospodarczych. Proces ten często wydaje się być siłą natury, zjawiskiem bez granic lub alternatyw. Ale ruchy ludów wykazały, że nie jest ani niezmienny ani nieuchronny. Obywatele całego świata, zwykli ludzie z globalnej Północy i Południa mogą razem współpracować, kształtować alternatywną przyszłość, budować globalizację współpracy, solidarności i szacunku dla naszego wspólnego środowiska⁴.

¹ Patrycja PRÜFER - studentka III roku stacjonarnych studiów I stopnia kierunku Bezpieczeństwo Narodowe WSOWL.

² Natalia STACHOWICZ - studentka III roku stacjonarnych studiów I stopnia kierunku Bezpieczeństwo Narodowe WSOWL.

³ W. Kuligowski, A. Pomiecieński, *Różne kultury, różne globalizacje*, Poznań 2010, s. 7.

⁴ (b.a.), *Globalization*, <http://www.globalpolicy.org/globalization.htm>, dostęp z dnia 17.12.2012 r.

Globalizacja to wieloaspektowe zjawisko odnoszące się do różnych dziedzin życia ludzkiego. Wywołuje wśród nas skrajne odczucia i liczne spory. Postęp globalizacyjny jest uznawany za nieunikniony i nie dający się zatrzymać. Dotyka ona trzech bardzo ważnych dla człowieka obszarów:

- politycznego;
- gospodarczego;
- kulturowego.

Pojęcie „globalizacja” na dzień dzisiejszy jest bardzo często używane w różnorodnych środowiskach, mediach bądź książkach. Podjęto wiele prób jej definiowania. Najczęściej proces globalizacji kojarzy się z międzynarodową polityką, handlem oraz splataniem wartości różnych kultur. Według Weinberga oraz Eubank’a „globalizacja jest pojęciem typu *catch-all*” czyli przechwytuje każdy z wymiarów procesów, które mają miejsce we współczesnym świecie⁵.

Termin globalizacja jest wszechstronnie używany, jednak tylko nieliczni zastanawiają się, co właściwie kryje się pod tym słowem. Najogólniej możemy powiedzieć, że są to wszystkie zjawiska, jakie zachodzą w gospodarce, społeczeństwie i polityce na całym świecie, a ich zasięg przekracza terytorium jednego konkretnego państwa. Elementy, które zawarte są w definicji globalizacji można różnorodnie interpretować. Jan Aarte Scholte w swojej książce: „Globalizacja: krytyczne wprowadzenie” przedstawił pięć często pojawiających się określeń tego procesu:

1. Globalizacja w pojęciu internacjonalizacji. Dotyczy to wymiany handlowej pomiędzy państwami i jej wzrostu oraz obustronnych zależności między stronami handlu. Jest to najpowszechniejsze pojmowanie globalizacji.
2. Znaczenie globalizacji związane z liberalizacją. Zjawisko to świadczy o procesie zanikania wszelkich ograniczeń w migracji ludzi oraz wymianie towarów. W tym sensie globalizacja jest pojmowana jako proces integracji gospodarki międzynarodowej.
3. Globalizacja oznaczająca uniwersalizm, charakteryzujący się ogólnościowym scalaniem kultur. W tym znaczeniu globalizacja to rozpowszechnianie się wszelkich zjawisk i rzeczy na skalę światową. Tak rozumując to pojęcie, można stwierdzić, iż istnieje globalizacja rytuału picia kawy bądź herbaty, stosowania perfum francuskich bądź słuchania muzyki pop itp.
4. Proces globalizacji powiązany z modernizacją lub westernizacją, charakteryzujący się rozpowszechnianiem amerykańskiego stylu życia. Globalizacja jest pojmowana jako McDonaldyzacja, oraz ogólne szerzenie się kultury Hollywood.
5. Globalizacja łączona z zanikaniem koncepcji terytorium jako jednolitego obszaru przynależnego do danego kraju bądź uformowaniem się jednego terytorium globalnego.

Powyższe określenia globalizacji ukazują różnice w pojmowaniu tego zjawiska oraz to jak różnie można tłumaczyć sobie zachodzące w dzisiejszym świecie wszelkiego rodzaju procesy⁶.

Terminologie tego globalnego zjawiska można rozpatrywać w trzech kategoriach:

- definicje jednoaspektowe i abstrakcyjne;
- definicje o charakterze wartościująco-oceniającym;
- definicje wieloaspektowe⁷.

⁵ W. Wosińska, *Oblicza globalizacji*, Sopot 2008, s. 23.

⁶ M. Czerny, *Globalizacja a rozwój. Wybrane zagadnienia geografii społeczno-gospodarczej świata*, Warszawa 2005, s. 18-20.

Do pierwszej kategorii można zaliczyć termin przyjęty na przykład przez Josepha E. Stiglitz'a, który charakteryzuje globalizację jako: (...) *integrację krajów i obywateli świata, dokonującą się w wyniku redukcji kosztów transportu i komunikacji oraz zniesienia barier granicznych, który to proces umożliwia swobodny przepływ kapitału, wiedzy i siły roboczej*⁸. Jest to definicja, która rozpatruje zjawisko jednoaspektowo, wyłącznie pod względem ekonomii. Inne pojęcie, którego autorem jest Joseph Nye, specjalista nauk politycznych opisuje globalizację, jako: (...) *międzynarodową siatkę współzależnych ogniw, które stała się rzeczywistością pod drugiej wojnie światowej*⁹. Istnieje wiele abstrakcyjnych definicji procesu globalizacyjnego, czego przykładem jest określenie Rolanda Robertson'a: (...) *skompresowanie świata, które prowadzi do powstania u ludzi świadomości globu jako całości*¹⁰. Natomiast według Thomasa Freidmana (...) *globalizacja to proces kurczenia się świata z rozmiaru medium do rozmiaru small*¹¹.

W drugiej kategorii definicji zazwyczaj zauważymy wartościowanie globalizacji, a także jej krytykę. Dale Breckenridge twierdzi, że (...) *globalizacja odnosi się do przenikania dominujących kultur, które ograniczają inne narody, utrudniając im zachowanie lokalnej tożsamości*¹². Według Fatemy Mernissi (...) *globalizacja nie jest dowolnie komponowaną mozaiką elementów pochodzących z różnych kultur. Ta byłaby kulturowym pluralizmem. Natomiast w globalizacji dominują standardy narzucone przez kultury zachodnie, a szczególnie przez kulturę amerykańską*¹³. Zygmunt Bauman, polski socjolog, globalizację definiuje jako (...) *stan rzeczy uruchamiany przez anonimowe siły, działające w pustce ziemi niczyjej, gdzie eksterytorialny kapitał stwarza naciski, którym nie może się oprzeć żadne państwo narodowe*¹⁴. Wśród wielu autorów negatywnie definiujących globalizację, znaleźć można określenie Roberta Koehane'a, który stwierdza, iż (...) *wyróżnikiem globalizacji jest otwartość na myślenie i działanie w sposób trans nacjonalny*¹⁵.

Ostatnią kategorię stanowią definicje wielopłaszczyznowe, bardziej szczegółowe, a zarazem mniej tendencyjne. Tego rodzaju objaśnianie procesu znacznie wyróżnia wymianę wartości kulturowych, produktów czy obyczajów. Złożoność w terminologii przyczynia się do tego, iż pojęcie „globalizacja” przybiera mnogą formę czyli - „globalizacje”. Do takich definicji należą m.in. stworzone przez James'a Speth'a, twierdzące, iż jest to (...) *proces integracji różnych ekonomii, kultur, rządów, którego cechą charaktery-*

⁷ W. Wosińska, *Oblicza... op. cit.*, s. 23-25.

⁸ Joseph Eugene Stiglitz to amerykański ekonomista, który zajmuje się również zagadnieniem globalizacji w ekonomii. Stiglitz uważa, że globalizacja może być sukcesem bądź porażką, negatywnie ocenia zarządzanie globalizacją. Jest twórcą kilku książek dotyczących globalizacji zob. J.E. Stiglitz, *Globalizacja*, J.E. Stiglitz, *Zaprzęgnięcie globalizacji*, J.E. Stiglitz, *Globalizacja i źródło cierpień*.

⁹ Joseph Nye jest amerykańskim politologiem, twórcą nowej teorii w stosunkach międzynarodowych. W swoich dziełach omawia wpływ globalizacji na współczesne stosunki międzynarodowe zob. J. Nye, *Power in the Global Information Age: From Realism to Globalization*.

¹⁰ Roland Robertson jest socjologiem i teoretykiem globalizacji. Uważa, że najbardziej interesującym aspektem naszej epoki nowoczesności jest sposób, w jaki globalna świadomość się rozwinęła. Był pierwszym socjologiem, który zdefiniował pojęcie globalizacji zob. R. Robertson, *Społeczna teoria i globalna kultura*.

¹¹ Thomas Freidman- dziennikarz, publicysta, pisarz. Autor wielu publikacji dotyczących globalizacji, której jest zwolennikiem zob. T. Freidman, *Lexus i drzewo oliwne: Zrozumieć Globalizację*, T. Freidman, *Świat jest płaski: krótka historia dwudziestego pierwszego wiek*.

¹² Dale Breckenridge- amerykański pisarz, przeciwnik i krytyk globalizacji.

¹³ Fatima Mernissi lub Fatema- marokańska pisarka i socjolog. Uważa, że poprzez proces globalizacji narzucana jest kultura amerykańska.

¹⁴ Zygmunt Bauman jest polskim socjologiem oraz filozofem, autor wielu publikacji, wielokrotnie wyróżniany w Polsce i na świecie. Twierdzi, że globalizacja to zjawisko, które przyczynia się do podziału ludzkości zob. Z. Bauman, *Globalizacja*.

¹⁵ Robert Koehane- amerykański wykładowca akademicki, profesor w dziedzinie nauk politycznych, przedstawiciel neoliberalizmu zob. R. Koehane, *Moc i współzależności: World Politics in Transition*.

styczną są też wspólne dla wszystkich krajów problemy środowiskowe¹⁶. Jerald Greenberg i Robert A. Baron stworzyli prostą, akademicką definicję: (...) *globalizacja jest procesem powiązania ludzi w skali światowej ze względu na kulturowe, ekonomiczne, polityczne i technologiczne oraz środowiskowe aspekty życia*¹⁷.

Wraz z pojawieniem się globalizacji wywiązała się debata dotycząca szerzenia się na skalę światową pewnego rodzaju modeli kultury masowej, wywodzących się ze Stanów Zjednoczonych. Kanadyjski uczony Marshall McLuhan, specjalizujący się w mediach i ich oddziaływaniu na życie kulturalne i społeczne człowieka oraz poszczególnych zbiorowości, jest twórcą określenia „globalna wioska”, definiującego progresywny proces uniwersalizacji wzorców wybranej kultury. Pojęcie to stało się nieodłączną częścią każdej debaty dotyczącej globalizacji. To M. McLuhan odważnie stwierdził, iż państwa narodowe nie mają wystarczającego prestiżu, co sprawia, że nie są one już żadną barierą dla globalnej działalności. Globalizację w sferze kultury wyróżniają metalowe puszki z nazwą „Coca-Cola”, logo sieci McDonald’s oraz fakt, iż większość ogólnodostępnych produktów wytwarzanych jest przez międzynarodowe firmy, które są w stanie zmieniać lokalizację zależnie od potrzeb globalnego rynku¹⁸. Miliardy ludzi na świecie uważa, iż globalizacja oznacza wykorzenienie starych sposobów życia, a więc zagraża egzystencji oraz kulturze.

Proces globalizacji jest bardzo kontrowersyjny. Wiele osób twierdzi, że globalizacja pomaga ludziom komunikować się. Agencje pomocy mogą szybciej reagować na klęski żywiołowe. Zaawansowane leki są łatwo i powszechnie dostępne dla osób, które nie mogły sobie na nie pozwolić. Globalizacja przyczyniła się do wzrostu liczby studentów studiujących za granicą, a wszystko dzięki znikaniu barier.

Jednak nie każdy zgodzi się, że globalizacja jest dobra. Niektórzy ludzie obawiają się, że kultura zachodnia zniszczy kultury lokalne na całym świecie. Inni wskazują, że ludzie posiadają tendencję do przyjmowania niektórych aspektów innych kultur, nie rezygnując z własnych¹⁹.

2. ETAPY GLOBALIZACJI

Prosta i krótka historyczna wizja globalizacji wiąże się z datą upadku muru berlińskiego. Wówczas to według jednych narodził się nowy świat globalizacji, wolny od jakichkolwiek barier. Odnosi się do teraźniejszej dynamiki tego procesu. Natomiast inni naukowcy tego globalnego procesu stwierdzają, iż globalizacja zaczęła się formułować od początku dziejów ludzkości, do czego przyczyniły się kolonialne podboje, sprawiając że kultury zaczęły się przenikać.

By lepiej zrozumieć początek procesu globalizacyjnego warto przedstawić dwie z najistotniejszych klasyfikacji etapów globalizacji:

¹⁶ James Speth- amerykański prawnik, były administrator Programu Narodów Zjednoczonych ds. Rozwoju, zob. J. Speth, *Globalizacja i Środowisko*.

¹⁷ Jerald Greenberg- profesor etyki w biznesie i profesor zarządzania i zachowań organizacyjnych w Ohio State University. Dr Greenberg był konsultantem wielu organizacji, specjalizujących się w redukcji dysfunkcyjnych zachowań, Robert A. Baron- Profesor w Spears Oklahoma State University of Business. Jest współautorem podręcznika psychologii społecznej, jak również wielu innych książek. Zajmuje się głównie psychologią społeczną, badaniami nad agresją w zachowaniach społecznych w miejscu pracy czy w przedsiębiorstwach zob. J. Greenberg, *Managing Behavior in Organizations (6th Edition)*

¹⁸ M. Czerny, *Globalizacja a rozwój... op. cit.*, s. 18.

¹⁹ (b.a.), *Encyklopedic entry: Globalization*, http://education.nationalgeographic.com/education/encyclopedia/globalization/?ar_a=1, dostęp z dnia 19.12.2012r.

I. Od starożytności do końca drugiego milenium według D. Held'a²⁰, który wyróżnia cztery okresy w postępie globalizacji:

1. Okres starożytności - powstanie wielkich mocarstw, które jako potęgi stopniowo zwiększały swoje wpływy dzięki licznym podbojom.
2. Rozwój państw zachodnich, wyprzedający rewolucję przemysłową - dominacja Europejczyków pod względami ekonomicznymi, militarnymi, politycznymi, a także kulturowymi.
3. Rewolucja przemysłowa - rozszerzana przez kraje europejskie, szeregająca się ekspansja kolonizacyjna. Liczne odkrycia technologiczne, które przyczyniły się do ułatwienia komunikacji między ludźmi. Istotnym wydarzeniem w postępie globalizacji było wówczas stworzenie telegrafu i radia.
4. Okres po drugiej wojnie światowej - utworzenie nowego porządku politycznego, w którym to Zachód podjął szeroką współpracę gospodarczą. Jest to czas, kiedy wynaleziono telewizję, która dotarła do każdej kultury. Na ostatnim, czyli dzisiejszym etapie rozpędu globalizacyjnego, istotnym elementem było stworzenie systemów komputerowych. Rewolucja techniczna przyczyniła się do stworzenia nowej epoki - technologii informacyjnej, która stała się czynnikiem przyspieszenia i intensyfikacji globalizacji. Trwa w dalszym ciągu²¹.

II. Jeden z najbardziej realnych, współczesnych obrazów globalizacyjnej równowagi sił przedstawił w trzech etapach Clyde Prestowitz²²:

1. Lata 1425-1947

Przed rozpoczęciem procesu kolonialnego to Chiny i Indie stanowiły przewagę na świecie. Wraz z rozpoczęciem przez Hiszpanię i Wielką Brytanię, a także pozostałe kraje Europy kolonizacji, to kontynent europejski zaczął przodować w procesie kolonialno-globalizacyjnym. Zwycięstwo Stanów Zjednoczonych w drugiej wojnie światowej pozwoliło im na rządzenie światem wedle własnych zasad.

2. Lata 1947-2000

W tym czasie to USA narzucały światu reguły w każdej dziedzinie. W celu współpracy międzynarodowej powstało wiele organizacji, które sprzyjały globalnej wymianie, na przykład agencje ONZ. Nastąpił ogromny wzrost konsumpcji wśród ludzi oraz technologii informacyjno-komputerowej. Rozwój Ameryki miał wpływ na każde inne państwo.

3. Od 2000 roku

Gigantyczny rozwój Chin i Indii oraz mniejszych państw azjatyckich, zwanych tygrysami. Ich produkty zalały świat zachodni. Na tym etapie dostrzec można, iż istnieje możliwość zniknięcia globalnej amerykańskiej dominacji, bez stosowania zmian w sposobie rozumowania globalizacji i jej uprawiania²³.

3. PRZYKŁADY GLOBALIZACJI W HISTORII

Starożytna kultura grecka i jej wpływ w południowo-zachodniej Azji, północnej Afryce i południowej Europie stanowią jeden z pierwszych przykładów istnienia procesu globalizacji. Kulturę grecką przyniósł na pozostałe kontynenty zdobywca –Aleksander

²⁰ David Held – brytyjski teoretyk polityczny, aktywny uczony w sprawach globalizacji.

²¹ W. Wosińska, *Oblicza... op. cit.*, s. 27-28.

²² C. Prestowitz, *Three billion new capitalists. The great shift of wealth and power to the EAST*, New York 2005.

²³ W. Wosińska, *Oblicza... op. cit.*, s.28-30.

Wielki. Stworzył miasta od swojego imienia: w Iraku (Iskandariya), Egipcie (Aleksandria) i w Turcji (Alexandria Troas).

Jedwabny Szlak – droga handlowa między Chinami a Morzem Śródziemnym, promował wymianę myśli i wiedzy, a także towarów i żywności, takich jak jedwab, przyprawy, porcelana i innych skarbów ze Wschodu.

Kiedy Europejczycy zaczęli ustanawiać kolonie zamorskie, globalizacja wzrosła. Dużo wcześniej europejscy odkrywcy chętnie wprowadzali religię chrześcijańską do regionów, które odwiedzali. Globalizacja chrześcijaństwa rozprzestrzeniła się z Europy do Ameryki Łacińskiej, przez chrześcijańskich misjonarzy pracujących wśród lokalnej ludności.

Proces rozwinął się zauważalnie w XIX wieku wraz z rewolucją przemysłową, kiedy mechaniczne młyny i fabryki stały się bardziej powszechne. Wiele firm używało surowców z odległych krajów, ale również sprzedawało swój towar do innych krajów.

Globalizacja przyspieszyła znacznie w XX wieku z rozprzestrzenianiem podróży lotniczych, rozwojem wolnego handlu i początkiem ery informacji²⁴. W ciągu ostatnich kilku dekad, tempo tej globalnej integracji stało się znacznie szybsze i bardziej dramatyczne z powodu bezprecedensowych osiągnięć w dziedzinie technologii, komunikacji, nauki, transportu i przemysłu. Choć globalizacja jest katalizatorem i konsekwencją postępu ludzkiego, jest to również proces, który tworzy poważne wyzwania i problemy. To szybkie tempo zmian może być niepokojące. Globalizacja ma wiele wymiarów i w każdym można znaleźć coś pozytywnego, ale stwarza również groźbę powstania konfliktu, masowego kulturowego zjednoczenia i dużo więcej problemów. Globalizacja to proces naturalny, bezpowrotny i nie możemy zrobić nic przeciwko niej, ale powinniśmy przynajmniej zachować ją w naszych umysłach²⁵.

3. OBLICZA GLOBALIZACJI KULTUROWEJ

Zajmując się tematem globalizacji kulturowej, należy z pewnością zapoznać się z samym pojęciem kultury, której pojmowanie w dzisiejszym świecie niewątpliwie staje się problemem. Antropolodzy w swoich rozważaniach tradycyjnie definiowali kulturę, jako sposób życia pewnego ludu. W ten sposób możemy zauważyć istnienie kultury chińskiej, amerykańskiej, japońskiej czy europejskiej. Czy jednak określenia te w dobie globalizacji mają dla świata jakiegokolwiek znaczenie? Czy faktycznie istnieje coś takiego, jak kultura tylko Amerykanów, albo tylko Japończyków? Zdaniem Gordona Mathewsa, termin kultura (...) nadal zachowuje znaczenie, jeżeli tylko potrafimy połączyć tradycyjną ideę kultury jako sposobu życia pewnego ludu z bardziej współczesną koncepcją kultury jako informacji i tożsamości dostępnych w globalnym supermarkecie kultury²⁶. Dowodem tego stwierdzenia jest przykład członków chińskiego gangu motocyklowego, którzy zafascynowani byli amerykańską ideą snu o wolności. Zadając pytanie, dlaczego akurat amerykański sen i wzorce, jeden z członków gangu odpowiedział: *Kultury (...) są jak potrawy na stole. Po prostu bierzesz to, co chcesz*²⁷.

Koncepcje ewolucji kultury trafnie opisuje Edward Burnett Tylor. Według antropologa, nauka dotycząca kultury była nauką opartą na fundamencie cech kulturowych, związków geograficznych czy historycznych między nimi. Natomiast możliwość zrozumienia historii kultury powiązana była z psychologią człowieka oraz badaniami

²⁴ (b.a.), *Encyklopedic entry...op.cit.*

²⁵ L. Galindo, *Globalization*, March 30/2009.

²⁶ G. Mathews, *Supermarket kultury*, Warszawa 2005, s. 13.

²⁷ J. Forrester, *Harley Dreams*, "Eastern Express", 20 września 1994.

w tym zakresie tematycznym. Można więc zauważyć, iż kulturowa historia oraz psychologia tworzyły najważniejsze atrybuty koncepcji E. B. Tylora, dlatego też, naukę o kulturze można nazwać badaniem psychologicznej historii gatunku ludzkiego. Kultura niezaprzeczalnie związana jest z ludzką działalnością i twórczością, zatem badając kulturę, zajmujemy się jednocześnie odkrywaniem ludzkiego toku myślenia i działania na przestrzeni wieków. Muzyka, filmy, pismo, liczby czy chociażby krzesanie ognia związane było z naturalnym działaniem umysłu i racjonalnymi zachowaniami. Nie było tam miejsca na emocje, kierujące czynami ludzkich rąk. Mówiąc o człowieku, jako o istocie racjonalnej, antropolog nadaje swojej koncepcji ewolucji kulturowej charakter utylitarnej. Człowiek rozwiązywał problemy związane z egzystencją, dzięki czemu mógł w świadomy sposób wytwarzać instytucje, które służyły określonym celom. Równocześnie poprawnym twierdzeniem jest, iż główną tendencją związaną z postępowaniem kultury jest przechodzenie od dzikości do cywilizacji (tj. zmiana stopnia z niższego na wyższy). Kultura jest postępującym procesem, cechującym się zarówno wzrostem racjonalności, jak i moralności czy szczęśliwości człowieka, która natomiast prowadzi do motywacji i twórczości, związanej z procesami umysłowymi. Natomiast nauka związana z kulturą ma być w znacznym stopniu nauką krytyczną i reformatorską – odkrywającą relikty albo przesady, które hamują postęp społeczny. Uzyskana w ten sposób wiedza, począwszy od czasów najdawniejszych do teraźniejszości, pomoże w przewidywaniu zdarzeń i ukaze nam, jak zmieniać świat, aby stał się lepszym²⁸.

W dzisiejszych czasach wśród antropologów pojawia się tendencja do próby pozbycia się terminu *kultura*. Spowodowane jest to z pewnością procesem globalizacyjnym, gdzie w świecie, w którym ludzie, kapitał i trendy mogą swobodnie przepływać między kontynentami, trudno wyobrazić sobie, jakoby kultura miała być czymś, co łączy ludzi w konkretnym miejscu na Ziemi, jednocześnie odróżniając ich od ludzi w zupełnie innych miejscach na globie²⁹. Poparcie tej tezy znajdziemy w słowach Ulfa Hannerza: *Ludzkość (...) pożegnała się ze światem, w którym można było (...) dostrzegać mozaikę kulturową, złożoną z oddzielnych fragmentów o jasno określonych krawędziach. Związki kulturowe co raz częściej przecinają świat*³⁰.

Zmaganie się modernizacji z jednoczesnym przywiązaniem do tradycji idealnie ukazuje Thomas Friedman w swojej książce „Lexus i drzewo oliwne”. Autor opisując samą naturę globalizacji ukazuje dwa trendy, w których dochodzi do ścierania się na obecnym etapie procesu globalizacyjnego świata. Za symbol pierwszego trendu ukazany jest Lexus – symbol postępu, masowości, dobrobytu, współczesnej mody. Lexus symbolizuje także światową technologię, rynki zbytu, dzięki którym ludzie w dzisiejszych czasach osiągają wyższy standard życia. Drugim trendem staje się drzewo oliwne, symbolizujące nasze korzenie, kulturę, odrębność, przynależność do narodu, społeczeństwa czy rodziny. Wśród ludzi można zaobserwować tendencje do walki o swoje drzewo oliwne. Jest ono jedną z głównych przyczyn faktu, iż państwa, narody czy odmienne kultury nie znikną, nawet jeżeli dojdzie do znacznego ich osłabienia³¹.

Zarówno metaforyczny Lexus, jak i drzewo oliwne konkurują ze sobą począwszy od obrębu jednostki, a kończąc na narodach. Przykładem mogą być kraje Trzeciego Świata, gdzie aby znaleźć wodę, ludzie muszą wędrować kilkadziesiąt kilometrów, a godziny poszukiwania pozwalają zebrać jedynie małą wiązkę drewna nadającego się na opał, a ludność zamieszkuje domy zbudowane z gliny. Jednak dzięki systemowi satelitarnemu na

²⁸ E. Krawczak, *Antropologia kulturowa*, Lublin 2007, s. 51-54.

²⁹ G. Mathews, *Supermarket... op. cit.*, s. 16-17.

³⁰ U. Hannerz, *Scenarios for Peripheral Cultures*, [w:] A. King (red.), “Culture, Globalization and the World System: Contemporary Conditions for the Representation of Identity”, Minneapolis 1984, s. 76.

³¹ T. Friedman, *Lexus i Drzewo Oliwne*, Poznań 2001, s. 53-55.

świecie, wiele wiosek w krajach Trzeciego Świata może doświadczyć „obrazów z wielkiego świata” na ekranie telewizora. Przykładem może być reklama butów firmy Nike. Samo trzymanie ich w rękach, nie mówiąc już o posiadaniu na własność, staje się tematem snów nastolatków mieszkających właśnie w tych zakątkach świata, w których panuje skrajna nędza. Będą marzyć o telefonach, odtwarzaczach mp3 czy tabliczce belgijskiej czekolady, jeżeli chociaż na moment oderwą myśli od ciągłego uczucia głodu.

Wielkim wyzwaniem dla ludzkości w dzisiejszych czasach jest zachowanie równowagi między Lexusem a drzewem oliwnym. Nie można zbagatelizować faktu, że tak naprawdę rozwój ekonomiczny narodu ściśle powiązany jest z procesem globalizacji ekonomicznej. Nie można jednocześnie pokładać w globalizacji wielkich nadziei, bo procesy te nie uczynią społeczeństwa zdrowym i bogatym, żyjącym w dostatku. Autor książki wielokrotnie podkreśla, iż społeczeństwa powinny wystrzegać się zatracania swojej tożsamości – jej utracenie wiąże się z wielkim zagrożeniem. Utrzymanie równowagi nie jest jedynie problemem narodów czy grup etnicznych. Wiąże się z dylematem jednostek, zwykłych ludzi, którzy powinni poszukiwać rozgraniczenia między tym, jak długo pracować jednocześnie nie poświęcając przy tym swojego zdrowia? W którym momencie kariery zawodowej zdecydować się na dziecko? Jak budować tę karierę nie zatracając jednocześnie więzi rodzinnych? Czynnikiem, jakim jest równowaga, nie determinuje jedynie pomyślności i rozwoju społeczeństw – zarówno tych, którzy swoją postawą reprezentują Lexusa czy odrębne drzewo oliwne. Od równowagi zależy również sukces globalizacji. Kraj bez Lexusa nigdy nie zdoła napędzać swojej gospodarki, zwiększając rozwój i dynamikę ekonomiczną. Natomiast kraj, w którym zabraknie drzewa oliwnego, nigdy nie zazna uczucia bezpieczeństwa, aby z procesów globalizacji wyciągnąć elementy dla niego korzystne³².

Przykładów ukazujących oblicza globalizacji w latach XX nie trzeba szukać daleko. Wystarczy spojrzeć choćby na okładkę milenijnego wydania amerykańskiego „National Geographic” z sierpnia 1999 roku, którego tytuł brzmi „Global Culture”³³. Na wspomnianej okładce ukazane są dwie hinduskie kobiety, matka oraz córka. Matka - kobieta z klasą, w tradycyjnym hinduskim bogato zdobionym stroju sari, piękna przedstawicielka społeczeństwa indyjskiego prawdopodobnie przywiązana do tradycji, rodziny oraz córka - kobieta około dwudziestu lat, modelka, aktorka, częsta bywalczyni programu MTV, ubrana w skórzany, obcisły kombinezon, który sama zaprojektowała. Jak głosi podpis pod zdjęciem, obie kobiety wykształcone, potrafiące władać kilkoma językami, dobrze usytuowane. Na zdjęciu zabrakło jednak głowy rodziny – mężczyzny. Być może był zajęty sprawami biznesu, albo uznał, iż nie stosownym jest się fotografować w niezawodowych kwestiach. Jednak istotnym jest fakt, iż jego nieobecność na portrecie ukazuje nam tych, którzy rządzą światem globalizacji. Zdecydowanie można uznać, iż w świecie tym dominują reprezentanci, po polsku nazywanej: „brzydszej płci”.

Oglądanie przedstawicielek światowej elity trwa zaledwie tyle, ile przerzucenie kilku kartek do przodu. Kolejne zdjęcie magazynu ukazuje nam hinduską dziewczynę, stojącą na tle blaszanej ściany, na której widnieje wypłowiały, zniszczony napis Coca-Cola. Nie byłoby w tym nic dziwnego gdyby nie fakt, że kawałek blachy jest jedną ze ścian domu, w którym owa dziewczynka mieszka. Chociaż stoi ona pod nazwą popularnego na skalę światową napoju, wręcz dotykając coca-kolonizacyjnego świata, prawdopodobnie nigdy nie będzie miała okazji na skosztowanie napoju. Chyba, że znajdzie kiedyś niedopitą puszkę po Coca-Coli w pojemnikach na śmieci, jednak nie w otaczających

³² W. Wosińska, *Oblicza... op. cit.*, s. 19-20.

³³ Tłumaczenie: Globalna kultura.

ją śmietnikach, tylko w tych ustawionych w zdecydowanie lepszej dzielnicy. Znalezienie takiej puszki to prawdziwy skarb dla takiego dziecka.

Zderzenie świata McDonalds'a, Disneylandu czy wspomnianej Coca-Coli z tradycyjną kulturą ilustruje inne zdjęcie popularnego „National Geographic”. Meksykański chłopiec z plemienia Tabasków, nagi, od stóp do głów pokryty gliną, przygotowuje się do tradycyjnego tańca, który poświęcony bogom ma sprowadzić długo wyczekiwany deszcz. Na jego ciele, starszy członek plemienia wyciska rytualne pieczęcie... butelką po Coca Coli, wypełnioną popiołem. Według plemienia, jest to najdoskonalsza z możliwych pieczęci. Na kolejnej fotografii tybetańscy mnisi, w tradycyjnych togach koloru szafirowego, którzy podczas trwania misji jedzą w Los Angeles śniadanie w *Denny's*³⁴.

Oprócz wyżej ukazanej kulturowej mozaiki, w gazecie znalazły się również przykłady pokazujące międzykulturową harmonię, która dotyczyła nowoczesnych rozwiązań technologicznych. Ukazano między innymi przykład japońskich zegarków, które produkowane były specjalnie dla muzułmanów. Ich fenomenem jest fakt, iż dzwonią pięć razy dziennie przypominając o modlitwie. Droższa wersja zegarków, bardziej wyszukana technicznie, co godzinę recytuje wersety Koranu. Oto właśnie niepodważalne dowody na globalizacyjne przemieszanie kultur³⁵.

PODSUMOWANIE

Globalizacja zmienia świat. Problem polega na tym, aby w dobie globalizacyjnego świata, określanego przez Gordona Mathewsa jako *Supermarket kultury*, znaleźć swoje miejsce, nie zatracić swojej tożsamości, dbać o ojczyznę, rodzinę, kulturę. Znaleźć równowagę między opisanym wyżej *Leksusem* i *Drzewem oliwnym*. Należy odpowiedzieć sobie na pytanie, kim z globalizacyjnego oraz kulturowego punktu widzenia jesteśmy? Wielu z nas wydaje się, że przynależymy do jakiejś określonej kultury narodowej, która wymaga pewnej troski, opieki. Wybieramy jednak w równym stopniu „produkty” globalizacji. Nie można jednocześnie dać porwać się globalnemu trendowi i zachować w całości odrębność kulturową³⁶.

BIBLIOGRAFIA

1. Bauman Z., *Globalizacja*, wyd. PIW, Warszawa 2000.
2. Czerny M., *Globalizacja a rozwój. Wybrane zagadnienia geografii społeczno-gospodarczej świata*, wyd. PWN, Warszawa 2005.
3. Forrester J., *Harley Dreams*, [w:] „Eastern Express”, 20 wrzesień 1994.
4. Friedman T., *Lexus i Drzewo Oliwne*, wyd. Rebis, Poznań 2001.
5. Galindo L., *Globalization*, March 30/2009.
6. Hannerz U., *Scenarios for Peripheral Culture's*, [w:] A. King (red.), „Culture, Globalization and the World System: Contemporary Conditions for the Representation of Identity”, Minneapolis 1984.
7. Krawczak E., *Antropologia kulturowa*, Wyd. Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, Lublin 2007.
8. Mathews G., *Supermarket kultury*, wyd. PIW, Warszawa 2005.
9. Wnuk-Lipiński E., *Świat międzyepoki*, wyd. Znak, Kraków 2004.
10. Wosińska W., *Oblicza globalizacji*, wyd. SAW Smak Słowa, Sopot 2008.

³⁴ *Denny's* jest amerykańską siecią restauracji, otwartą całą dobę, serwującą śniadania, obiady, kolacje itd. Do całej sieci należy ok. 1500 obiektów gastronomicznych. Restauracje te funkcjonują również w innych krajach na świecie.

³⁵ W. Wolińska, *Oblicza... op. cit.*, s.17-20.

³⁶ G. Mathews, *Supermarket... op. cit.*, s. 7.

Źródła internetowe:

1. <http://www.globalpolicy.org/globalization.html>
2. <http://education.nationalgeographic.com/education/encyclopedia/globalization>

